

Zapata, Che ja Pinochet: Latinalaisen Amerikan historian aakkoset

Pekka Valtonen: Latinalaisen Amerikan historia. Gaudeamus 2001 Helsinki. 654 s.

■ Lukiessani Pekka Valtosen teosta matkalla New Yorkin kautta Nicaraguahan opin muun muassa sen, että vuonna 1667 nykyinen Surinam siirtyi britteiltä Hollannille vaihtokauppana New Yorkista, silloisesta Uudesta Amsterdamista. Niin ikään ensimmäistä kertaa sain selityksen sille, mistä Haitin surullisenkuuluisa repressiivinen miliisi *tontons macoutes* on saanut nimensä. Nimitys, joka tarkoittaa ”kassisetiä” viittaa kansanperinteeseen kuuluvaan, karanneita ja kurittomia lapsia kasseihinsa kaappaavaan hahmoon.

Nämä ovat esimerkkejä niistä lukuisista anekdooteista, joita Valtosen tiiliskiven paksuinen kirja lukijalleen tarjoaa.

Yksityiskohdat ja anekdootit pulpahtavat kuitenkin kuin pisarat lähteestä, jota ilman pisarat nopeasti kuivuisivat kokoon.

Aikoina, jolloin suomalaisia tutkijoita kehoitetaan ja eri tavoin kannustetaan kirjoittamaan muilla kielillä kuin äidinkiellellään, Valtosen teos on paitsi osoitus suomenkielisten perusesitysten jatkuvasta tarpeellisuudesta myös kulttuuri-teko. Ulkoeurooppalainen, varsinkin nykyiseen kolmanteen maailmaan suuntautunut, historian tutkimus ja sitä koskeva suomenkielinen kirjallisuus on meillä melko vähäistä. Valtosen Latinalaisen Amerikan historia onkin ensimmäinen suomenkielinen yleisesitys aiheesta.

Kirja painottuu maanosan historiaan eurooppalaisten saapumisen jälkeen, aikajänteenään siis viimeiset viisisataa vuotta. Tämä on Valtosen tietoinen valinta, koska esikolumbiaanisesta ajasta on suomeksi saatavilla perusesityksiä ja koska ilman tätä rajausta tiiliskivistä olisi tullut betoniporsas. Teos on niin ikään nimenomaan mantereen poliittisen historian yleisesitys – jälleen rajoitus, josta tekijä on tietoinen.

Luin kirjan juuri niin kuin kirjoittaja toivoo, että sitä ei

luettaisi, eli muutamassa viikossa kannesta kanteen. Näin kirjasta saa hyvän kokonaiskäsityksen, mutta olo on kuin karibialaisen pyörremyrskyn jäljiltä. Silti teos on tälläkin lukutavalla oiva lisä paitsi Latinalaista Amerikkaa koskevaan suomenkieliseen yleistietouteen, myös korkeakouluopiskelijoiden perusoppikirjoihin.

Parhaiten Valtosen järkäle kuitenkin toimii hakuteoksena ja käsikirjana, kaksi kolmasosaa sivumäärästä on maakohdaisia katsauksia itsenäistymisen ajasta nykypäivään. Katsaukset tarjoavat peruspaketin maiden poliittisesta historiasta kiinnostuneelle lukijalle. Kukin maa tulee kuitenkin väistämättä melko pintapuolisesti käsitellyksi: bolivialainen historioitsija ei välttämättä ilahtuisi siitä, kun hänen maansa omintakeinen ja monipuolinen historia esitellään lähinnä sotien, presidenttikausien ja puoluepolitiikan kautta.

Kuten Valtonen itsekkin tietää, kirja on todellakin yleisesitys ja vielä aika perinteisen historiakäsityksen mukainen sellainen: historia näyttäytyy eliittiin kuuluvien miesten välisenä valtataisteluna. Varsinkin Latinalaisen Amerikan kohdalla tällaisessa historiankirjoituksessa voi olla se vaara, että

maanosan rikas ja paljolti vielä kirjoittamatonkin historia kaventuu maanosaa koskeviin stereotypioihimme: ketju käsittämättömiä vallankaappauksia ja diktaattoreja, jotka tekevät väkivallasta ikään kuin latinalaisamerikkalaiseen kulttuuriin elimellisesti kuuluvan piirteen.

Todellisuutta kaikki tämä tietenkin vastaa siinä, että monen Latinalaisen Amerikan maan lähihistoria todellakin on muutaman yläluokkaisen varakkaan perheen sisäistä vallanvaihtoa. Se herättää kuitenkin kysymyksen, onko meidän edelleen kirjoitettava poliittisen historian perinteisiä perusteoksia, joihin kulttuuri- ja sosiaalishistoria, naisten ja vaikkapa alkuperäiskansojen historia ovat vain kriittisiä jälkikäteisiä kommentteja.

Kysymys ei ole niinkään kvantitatiivinen eli, että yhteen teokseen pitäisi mahduttaa nämä kaikki jossakin tasapainoisessa määrässä, vaan kvalitatiivinen. Jos on totta, että emme enää voi redusoida kansojen ja valtioiden historiaa niiden käymiin sotiin ja niitä hallinneisiin johtajiin, lähteiden käyttö tulee entistä haasteellisemmaksi yleisesityksen kirjoittajalle.

Latinalaista Amerikkaa koskevaa – myös latinalaisamerikkalaisten itsensä kirjoittamaa – ”toisenlaista” historian tutkimusta on paljonkin saatavilla. Se on usein kriittistä eurosentristä ja/tai yläluokan (miesten) näkökulmasta kirjoitettua historian tulkintaa kohtaan. Se näkyy paitsi näkökulman ja kohteiden valinnassa myös kielessä. Esimerkiksi naishistorian näkökulmasta mestisatiosta on vaikea kirjoittaa ikään

kuin vääjäämättömänä prosessina, joka ”lähti käyntiin” ja ”oli väistämätöntä”, tai alkupe- räisasukkaiden näkökulmasta heidän maidensa väkivaltaisesta valtauksesta ”rauhottamisena”.

Tiedän vallan hyvin, että Valtonen on tästä tietoinen. Huomautukseni koskeekin laajempaa kenttää ja pikemminkin historiankirjoituksen metodologiaa yleensä kuin tätä yhtä teosta. Tämänkaltaisten teosten julkaisemiseen liittyy voimakas kaksinaisuus: toisaalta ne ovat aitoja kulttuuritekoja, joissa sekä akateemisen yhteisön että laajemman lukijakunnan ulottuville tuodaan suomen kielellä jotakin aivan uutta. Toisaalta valtavat yleisesitykset on kirjoitettava mutkat suoriksi. Mitä vaiennetummas- ta historiasta on kyse (mustien, alkuperäisasukkaiden, naisten, ulkoeurooppalaisten kulttuurien esieurooppalainen historia), sitä enemmän lukijaa kuitenkin kiinnostaisi pysähtyä mutkiin ja tarkistaa, mitä kaikkea valtatiellä vauhdin hurmassa kaasutellessa ei tullutkaan nähtyä. Perusteoksen nyt ilmestyttyä voikin jäädä odottamaan jatko-osaa, jonka kirjoittamiseen tekijällä vallan hyvin riittää asiantuntemus.

Kirjoittajan valinta tarkastella Latinalaisen Amerikan historiaa sen ”eurooppalaisuuden” kautta on siis paitsi ymmärrettävä myös ongelmallinen. Kun teoksessa tarkastellaan Latinalaista Amerikkaa osana maailmantaloutta ja kansainvälistä politiikkaa, lähinnä 1900-luvulla, tämä ongelmallisuus näkyy myös siinä, miten esimerkiksi Keski-Amerikan 1980-luvun kriisien kohdalla kylmän so-

dan asetelma ja suurvaltapolitiinen näkökulma jäävät vallitseviksi. Juuri sillä näkökulmalla poliittisesti oikeutettiin monet maiden sisäisiin asioihin puuttumiset ja suoranaiset interventiot – varsinkin Yhdysvaltain taholta – ja ymmärtämättä jäivät konfliktien sisäsyntyisemmät syyt. Tämänkaltaisiin asetelmiin olisi kirjassa voinut ottaa kriittisemmän tai monipuolisemman näkökulman.

Kirjassa on niin paljon tietoa yksissä kansissa, että on kunnioitettavaa miten vähän virheitä tai toimituksellisia puutteita sieltä löytyy. Muutama väärä etunimi ja vuosiluku, pari harhaanjohtavaa teoksen sisäistä viittausta ja outoa käännöstä, eivät missään tapauksessa vähennä teoksen arvoa. Kirjan vahvuus on yksityiskoh- tainen tieto eri maista ja alueista. Kirjassa on myös laaja ja toimiva nimi- ja asiahakemisto, jollaisen laatimisen soisi yleistyvän suomalaisten kustantajien keskuudessa.

Latinalaisen Amerikan tutkijoiden parissa kollegat tuntevat Pekka Valtosen kävelevänä tietosanakirjana, jonka puoleen voi kääntyä, kun jokin yksityiskohta omassa tutkimuksessa kaipaa tarkistusta. *Latinalaisen Amerikan historia* mahdollistaa tiedon löytämisen omalta kirjoituspöydältä. Teoksen soisi löytyvän myös monen opiskelijan, muunkin kuin Latinalaisen Amerikan tutkijan, toimittajan ja maailmanmenosta kiinnostuneen valistuneen kansalaisen hyllystä.

Elina Vuola